

AI kan revolutionera arbetslivet – men inte ersätta människan

Med allt från självkörande bilar till automatiserade beslutssystem i företag, påstås artificiell intelligens förändra arbetsmarknaden i snabb takt. Vårt sätt att arbeta kan komma att omformas i grunden. Men vad betyder detta för oss som individer och för samhället i stort? Är vi på väg mot en framtid där människa och maskin arbetar tillsammans i symbios, eller står vi inför en våg av arbetslöshet och ojämlikhet?

Vem får jobb? Efter lanseringen av Chat GPT har efterfrågan ökat för jobb som antingen gynnas av AI eller inte påverkas alls, medan antalet lediga tjänster som AI teoretiskt kan utföra utan mänsklig inblandning har minskat, enligt en rapport från Etna. Foto: Mostphotos

Det finns få teknologier i historien som har skapat så mycket debatt, förväntan och oro som artificiell intelligens (AI). I den här artikeln diskuterar jag hur AI kan komma att påverka vårt arbetsliv och därmed, i förlängningen, vår framtid. Genom att granska både de möjligheter och utmaningar som AI för med sig kan vi fatta informerade beslut kring hur vi bäst utnyttjar teknologin för att maximera dess fördelar och minimera dess risker.

Integrerad del av många verktyg

Artificiell intelligens är ingen ny företeelse. Redan på 1950-talet såg forskare möjligheter med smarta maskiner som skulle kunna assistera oss människor. Genom åren

Linda Mannila
är biträdande professor
vid Helsingfors
universitet.

har dock förväntningarna pendlat kraftigt – från skyhöga förhoppningar till perioder då intresset nästan försvunnit helt på grund av tekniska begränsningar, bristande datorkapacitet och oförmågan att leverera på de tidiga löftena om intelligenta system. Dessa utmaningar ledde till flera så kallade AI-vintrar, perioder av avtagande intresse och minskad finansiering inom området. Men med utvecklingen av allt kraftfullare

datorer, avancerade program och maskinlärning samt tillgången till enorma datamängder, har AI återigen tagit ett språng framåt och intresset är idag starkare än någonsin.

AI har redan länge varit en integrerad del av många vardagliga verktyg. Tänk till exempel på ansiktsgenkänning på din smarttelefon, röststyrda funktioner i navigationssystem, översättningstjänster, kameraeffekter och filter, rekommendationssystem på musik- och strömningstjänster, och algoritmer som styr våra flöden på sociala medier. Allt detta bygger på AI.

Även om vi har haft denna typ av AI-funktionalitet under en lång tid, tog den allmänna diskussionen kring AI i samhället fart först i samband med att Chat GPT lanserades i november 2022. Chat GPT är det amerikanska företaget Open AI:s chatbot som med hjälp av en stor språkmodell kan generera naturliga och sammanhängande texter, svara på frågor och assistera användare i en mängd olika uppgifter. Sedan lanseringen har världen upplevt en explosion av nya tjänster som faller under begreppet generativ AI – system som inte bara genererar text, utan också kan skapa nytt innehåll i form av exempelvis bild, ljud och video.

Denna teknologi har – fullt motiverat – väckt stor uppmärksamhet. Generativ AI representerar en betydande förändring i hur vi ser på maskiners förmåga; tidigare har vi betraktat kreativitet som en exklusivt mänsklig egenskap, medan den uppfattningen nu utmanas. Skillnaden jämfört med tidigare teknologiska framsteg är att generativ AI inte bara automatiserar repetitiva eller fysiska uppgifter, utan också ger sig in på områden som tidigare varit förbehållna oss människor. Generativ AI förväntas därför påverka jobb som traditionellt sett

har ansetts vara säkra från automatisering, inklusive de som kräver kreativitet och komplexa kognitiva färdigheter.

AI frigör tid för komplexa uppgifter

Användningen av data och AI kan på många sätt revolutionera arbetslivet genom att effektivisera processer, stödja beslutsfattande och automatisera rutinuppgifter. Genom att samla in och analysera stora mängder data kan AI identifiera mönster och komma fram till insikter som människor kanske inte skulle upptäcka på egen hand. Detta möjliggör mer informerade och exakta beslut, oavsett om det handlar om att optimera produktionslinjer, förutsäga marknadstrender eller anpassa tjänster efter kundernas individuella behov. Automatisering av repetitiva arbetsmoment kan frigöra tid för mer värdeskapande, kreativa och komplexa uppgifter. Å andra sidan kan AI resultera i att efterfrågan på olika typer av jobb förändras, vilket skapar en osäkerhet kring arbetsmarknaden.

Under de senaste åren har forskare särskilt fokuserat på att utreda möjligheterna med generativ AI i arbetslivet. En ingång har varit att studera hur tillgången till generativa AI-verktyg påverkar produktiviteten. I en tidig studie med Boston Consulting Group (Dell'Acqua m.fl., 2023), lät man konsulter arbeta med 18 typiska arbetsuppgifter. Forskarna kunde konstatera att de som tidigare presterat på en lägre nivå än snittet drog störst nytta av verktygen – de höjde sin nivå med hela 43 procent. De som redan tidigare lyckats väl i en given uppgift höjde också sin nivå, men ”endast” med 17 procent. Liknande resultat har man också kommit fram till exempelvis gällande användningen av generativ AI inom kundbetjäning (Brynjolfsson, Li & Raymond, 2023): medarbetare med tillgång till generativ AI löste i snitt 14

Sommaren 2024 testade Yle att låta sjövädret läsas av AI i stället för av en journalist.

57

procent av alla kunskapsarbetare i Finland använder generativ AI i sitt arbete för att spara tid och kunna fokusera på viktigare uppgifter, enligt en studie gjord av Microsoft.

procent fler kundproblem per timme. Även här såg man en stor skillnad mellan nybörjare och erfarna personer, där de senare inte drog lika stor nytta av verktygen.

Verktygen verkar med andra ord kunna bidra till att jämna ut spelplanen, där medarbetare på lägre nivåer gynnas mest. Det kräver dock att man kan använda verktygen på bra sätt och vet när och hur det är värt att använda dem, och likaså när och hur man inte bör göra det.

Samtidigt såg man nämligen i Boston consulting-studien att generativa AI-verktyg kan ge olika grader av mervärde för olika arbetsuppgifter – en del kan enkelt

göras med hjälp av AI, medan man i andra uppgifter, som på ytan kan verka vara av liknande svårighetsgrad, inte alls kan dra nytta av AI på samma sätt. Tvärtom konstaterade man att resultaten då till och med blev sämre än utan generativ AI – kvaliteten sjönk med 19 procent. Sammantaget verkar generativ AI alltså ha potential att förbättra produktiviteten, dock med stora skillnader mellan arbetstagare, och med olika bra resultat för olika typer av uppgifter.

Kontorsyrken påverkas mest

En annan naturlig frågeställning är hur generativ AI kommer att påverka efterfrågan på arbetskraft med tanke på möjligheterna till automatisering. En rapport från den internationella arbetsorganisationen ILO (Gmyrek, Berg & Bescond, 2024) förutspår dock att generativa AI-verktyg snarare kommer att komplettera jobb än att automatisera dem helt. Kontorsyrken lyfts fram som en grupp som troligen kommer att påverkas mest av automatisering, vilket kommer att synas framför allt i länder med hög medelinkomst. Eftersom dessa yrken dessutom utgör en viktig del av kvinnors sysselsättning, kan effekterna dessutom komma att bli könsrelaterade.

I juni 2024 publicerade näringslivets forskningsinstitut Etna en rapport där de analyserat hur generativ AI påverkar efterfrågan på arbetskraft, baserat på jobbannonser som kategoriserats i tre grupper: ersättbara, kompletterande och opåverkade. Studien visade att introduktionen av generativ AI inte har minskat den totala efterfrågan på arbete, utan snarare omfördelat den. Efter lanseringen av Chat GPT har efterfrågan ökat för jobb som antingen gynnas av AI eller inte påverkas alls, medan antalet lediga tjänster som AI teoretiskt kan utföra utan mänsklig inblandning har mins-

kat. Efta betonar att dessa resultat tyder på att mänskligt arbete inte kommer försvinna, men att AI påverkar hur arbetsuppgifter fördelas.

Utvecklingen ger en mängd frågor

Trots en del positiva initiala resultat är det viktigt att komma ihåg att generativ AI fortfarande är nytt, och även om teknikutvecklingen går snabbt, förändras våra strukturer och processer inte i samma takt. Vi vet fortfarande rätt litet om hur generativ AI på bästa sätt kan bli en del av våra arbetsflöden, våra interaktioner och våra arbetsgemenskaper.

Samtidigt ger AI-utvecklingen upphov till en mängd frågor kring exempelvis juridik, integritet och etik som måste beaktas när AI integreras i arbetslivet. Hur säkerställer vi att personliga data hanteras på sätt som skyddar individens integritet? Hur garanterar vi att de beslut och resultat som AI producerar är rättvisa och inkluderande? Hur skyddar vi originalskapare från att deras arbete kopieras eller imiteras av AI utan tillstånd? Hur undviker vi risken för vilseledande information som genererats av en AI-lösning?

EU:s AI-förordning och annan reglering

Robot i en vårdssituation. Interaktion mellan en robot och en människa som uppträder som patient vid Brandenburgs tekniska universitet i Tyskland. Foto: Lehtikuva/Imago

kommer ge åtminstone viss ledning i dessa frågor, men det är även viktigt att man inom den egna organisationen funderar på riktlinjer för användningen av AI.

En studie av Microsoft (2024) visade att 57 procent av alla kunskapsarbetare i Finland använder generativ AI i sitt arbete för att spara tid och kunna fokusera på viktigare uppgifter.

Majoriteten av de finländska företagsledarna (74 procent) ansåg vidare att det är nödvändigt att använda AI i organisationen för att behålla konkurrenskraften, men samtidigt upplevde nästan lika många

(71 procent) att de saknade en tydlig plan för hur AI ska implementeras.

Utan plan och riktlinjer riskerar organisationer att gå miste om de möjligheter som AI kan erbjuda, samtidigt som de utsätter sig för potentiella risker. Utan en tydlig strategi kan AI-verktyg användas inkonsekvent eller ineffektivt, vilket kan leda till förvirring och ineffektiva arbetsprocesser. Dessutom kan bristen på riktlinjer för användningen av AI skapa osäkerhet bland medarbetarna, som kanske inte förstår när och hur de bäst utnyttjar verktygen. Detta kan i sin tur påverka organisationens förmåga att fullt ut dra nytta av AI:s potential att förbättra produktiviteten och skapa konkurrensfördelar.

Vi måste också noggrant överväga den inverkan som AI-lösningar kan ha på det sociala och mänskliga kapitalet. Det är viktigt att vi integrerar AI på arbetsplatser på ett sätt som förstärker, snarare än förminskar, den mänskliga aspekten av arbete. Bara för att något är tekniskt möjligt betyder det inte att vi automatiskt bör göra det. Och även om AI-lösningar kan hantera komplexa arbetsprocesser, innebär det inte att det är att föredra. En studie visade exempelvis att medarbetare hade större förtroende för ett AI-verktyg än för sin mänskliga chef i vissa specifika situationer, men det betyder inte att de är villiga att ersätta sin chef med en AI-lösning (Hougaard, Carter & Stembridge, 2024). Människor föredrar att ledas av andra människor, även om det innebär att misstag kan ske.

Den snabba AI-utvecklingen accentuerar människans roll och ansvar. Även om AI kan bidra till snabbare beslut, behöver vi granska resultaten och ta hänsyn till faktorer som AI kanske inte fullt ut kan beakta. Både utveckling och användning behöver vägledas av en tydlig etisk kompass, som säkerställer att vi inte bara eftersträvar effektivitet på bekostnad av mänskliga värden.

Precis som alla tidigare samhällsrevolutioner, ställer även AI-utvecklingen nya kompetenskrav på både individ-, organisations- och samhällsnivå. I juni 2018 presenterade arbetsgruppen för Finlands AI-program en mellanrapport med namnet "Arbetet under den artificiella intelligensens tidevarv: fyra perspektiv på ekonomi, sysselsättning, kompetens och etik" (Arbets- och näringsministeriet, 2018). Under lanseringstillfället (Karlsson, 2018) framhöll arbetsgruppens ordförande **Osmo Soininvaara** vikten av kontinuerligt lärande och konstaterade till och med att läroplikten gott kunde gå till 65 år, på grund av den omstrukturering som AI-utvecklingen förväntas ge upphov till.

En bred grundläggande AI-kompetens, eller AI-läskunskap, behövs för att "kritiskt utvärdera AI-teknologier, kommunicera och samarbeta effektivt med AI samt använda AI som ett verktyg online, hemma och på arbetsplatsen" (Long & Magerko, 2020). Enligt samma författare kan denna kompetens ramas in utgående från fem frågor: Vad är AI? Vad kan AI göra? Hur fungerar AI? Vad borde AI göra? Hur uppfattar vi AI?

Även internationella organisationer lyfter fram vikten av en allmänbildning inom AI. Exempelvis inkluderar den senaste versionen av EU:s ramverk för medborgarnas digitala kompetens (DigComp 2.2, på svenska Ossiannilsson m.fl., 2022) flera AI-relaterade kompetenser. Unesco lyfter

i sin tur fram "AI for all" och har riktat rekommendationer för AI och lärande till beslutsfattare (Unesco, 2021).

AI ska ses som ett komplement

När schackmästaren Garri Kasparov förlorade mot IBM Deep Blue, förutspådde många att intresset för schack skulle minska. I stället hände det motsatta – möjligheten att träna mot allt starkare datorer ökade intresset för spelet. Man insåg också att även om maskiner kan överträffa människor i schack, så är den starkaste spelaren en hybrid: människa och maskin tillsammans. Vi ska inte försöka konkurrera med maskiner i det de gör bäst, utan i stället dra nytta av de fördelar de erbjuder.

Ett beskrivande uttryck är samintelligens (från engelskans co-intelligence). Ethan Mollick (2023) lyfter i sin bok med samma namn fyra centrala principer för att leva och arbeta med AI:

1. Bjud alltid in AI till bordet: Involvera AI-lösningar i organisationens olika verksamhetsområden för att bättre förstå deras potential och begränsningar.
2. Var människan i loopen: Människans kunskap och omdöme är avgörande då vi ska använda AI, särskilt i komplexa besluts-situationer.
3. Behandla AI som en person, men berätta vilken typ av person den är: Interagera med AI-verktyg som om de vore en samarbetspartner men var tydlig med deras funktion och ansvarsområden.
4. Utgå ifrån att detta är den sämsta AI du någonsin kommer att använda: Se den nuvarande AI-teknologin som den minst avancerade du kommer att använda, och var beredd på kontinuerliga förbättringar och nya möjligheter.

På finska används ibland termen "tuki-äly" i stället för "tekoäly", vilket antyder

en stödjande roll. På svenska saknar vi en motsvarande term, men konceptet är tydligt – AI ska ses som ett komplement, inte en ersättare.

Målet med all teknikutveckling har historiskt varit att förbättra vår livskvalitet genom att förenkla arbetsuppgifter, öka produktiviteten och skapa nya möjligheter. Det är tydligt att AI-utvecklingen i allmänhet, och generativ AI i synnerhet, ger oss stora möjligheter till just detta.

Hur stor påverkan i slutändan blir beror dock på hur organisationer anpassar sig och förbereder sina medarbetare för dessa förändringar. Och även om förändringarna på kort sikt är gradvisa, kan de långsiktiga effekterna vara mer betydande. Det är därför viktigt att vi reflekterar över när och hur vi kan använda tekniken till vår fördel, och identifiera när användningen inte gynnar oss eller till och med kan ha negativa konsekvenser.

REFERENSER

Arbets- och näringsministeriet (2018). Tekoöly-ajan työ: neljä näkökulmaa talouteen, työllisyyteen, osaamiseen ja etiikkaan. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-311-5>

Brynjolfsson, E., Li, D. & Raymond, L. R. (2023). Generative AI at Work. National Bureau of Economic Research. Working paper 31161. <https://doi.org/10.3386/w31161>

Dell'Acqua, F., McFowland III, E., Mollick, E. R., Lifshitz-Assaf, H., Kellogg, K., Rajendran, S., Kraymer, L., Candelon, F. & Lakhani, K. R. (2024). Navigating the Jagged Technological Frontier: Field Experimental Evidence of the Effects of AI on Knowledge Worker Productivity and Quality. Harvard Business School Technology & Operations Mgt. Unit Working Paper No. 24-013, The Wharton School Research Paper, <http://doi.org/10.2139/ssrn.4573321>

Etlä (2024). Tekoöly työelämässä - Mitä

käy Suomen kilpailukyvyyn? ETLA Muistio 136, 6.6.2024. <https://www.etla.fi/julkaisut/muistiot/havittaako-tekoaly-tyota-chatgptn-vaikutukset-tyovoiman-kysyntaan/>

Gmyrek, P., Berg, J. & Bescond, D. (2024). Generative AI and Jobs: A global analysis of potential effects on job quantity and quality. ILO Working paper 96. <https://www.ilo.org/publications/generative-ai-and-jobs-global-analysis-potential-effects-job-quantity-and>

Hougaard, R., Carter, J. & Stenbridge, R. (2024). The Best Leaders Can't Be Replaced by AI. Harvard Business Review, 12.1.2024. <https://hbr.org/2024/01/the-best-leaders-cant-be-replaced-by-ai>

Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. In Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 1-16). <https://doi.org/10.1145/3313831.3376727>

Microsoft (2024). Work Trend Index Annual Report. AI at Work Is Here. Now Comes the Hard Part. 8.5.2024. <https://www.microsoft.com/en-us/worklab/work-trend-index/ai-at-work-is-here-now-comes-the-hard-part>

Karlsson, S. (2018). Den artificiella intelligensen kommer med enorma omställningar för samhället – "läroplikten kan gott gå till 65 år". Svenska Yle. <https://yle.fi/a/7-1312481>

Mollick, E. (2023). Co-intelligence: Living and working with AI. Portfolio/Penguin.

Ossiannilsson, E., Berg, C., Eklund, L., Mannila, L., Robinson, P., El Sheemy, H. och Leivo, C. (2022). DigComp 2.2: Ramverket för digital kompetens för medborgare. Stockholm: Dataföreningen. Svensk översättning av EU-ramverket DigComp 2.2. https://dfs.se/wp-content/uploads/2022/11/DC2.2_SE_ramverket_for_digital_kompetens_for_medborgare.pdf

UNESCO (2021). AI and education: guidance for policy-makers. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000376709>

Under Helsingfors festspel 2024 visades den irländska konstnären Kevin Aboschs AI-konst i Esplanadparken. Bildserien *AI Helsinki* bygger på tusentals fotografier som Abosch själv tagit i Helsingfors. Med hjälp av AI-verktyg har han sedan skapat helt nya människor och miljöer. Bagaren Veera existerar alltså inte i verkligheten. Foto: Kevin Abosch, 2024